

Fredy Perlman

anarhija/ blok 45
PORODIČNA BIBLIOTEKA

Fredy Perlman

STALNA PRIVLAČNOST NACIONALIZMA

1984.

„The Continuing Appeal of Nationalism“, *Fifth Estate*, 1984; Black and Red, Detroit, 1985; Fredy Perlman, *Anything Can Happen*, Phoenix Press, London 1992. Preuzeto iz Fredi Perlman, *Rerodukcija svakodnevnog života i drugi eseji*, anarhija/ blok 45, Porodična biblioteka br. 5, 2003.

Preveo: Aleksa Golijanin, 2003 (poslednja verzija, 2016).

<http://anarhija-blok45.net1zen.com>

aleksa.golijanin@gmail.com

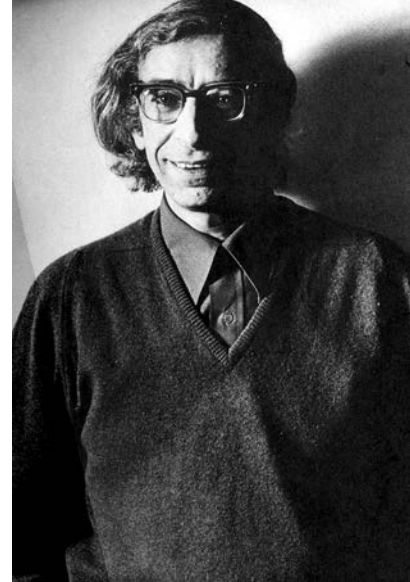
ZAJEDNIČKA ARHIVA

<http://anarhisticka-biblioteka.net>

**Stalna privlačnost
nacionalizma**

Na koricama:
ilustracija iz Felipe Guamán Poma de Ayala (Peru, 1534–1615),
El Primer Nueva Crónica y Buen Gobierno, c. 1615.

„Otpor je jedina ljudska komponenta celokupne pisane istorije. Sve ostalo bilo je napredovanje Levijatana. Za mene se podrazumeva da je otpor jedini prirodni ljudski odgovor na dehumanizaciju; tu nema šta da se pravda i objašnjava.“ — Fredy Perlman, *Protiv Levijatana, protiv njegove priče*, 1983.

FREDY PERLMAN (Fredy Perlman, 1934–1985): Pisac i teoretičar, jedan od najznačajnijih modernih kritičara kapitalizma i ideologije progresa. Rođen u Češkoj, odrastao u Boliviji, najveći deo života proveo u SAD. Između 1963–1966. živio u Zemun i Beogradu, gde

je doktorirao na pravima i ekonomiji. Jedno vreme radio kao predavač na univerzitetima u Kalamazu (Mičigen) i Torinu. Obišao fićom dobro parče južne, zapadne i severne Evrope i učestvovao u pobuni maja 1968. u Parizu. Osnivač i urednik štamparsko-izdavačke kooperative Black & Red (Detroit), među čijim se brojnim izdanjima nalaze i prvo američko izdanje knjige Gija Debora *Društvo spektakla*, kao i prvi engleski prevodi tekstova Žaka Kamata (Jacques Camatte). Uz Džona Zerzana i rani *Fifth Estate* (časopis, takođe Detroit), najzaslužniji za proširivanje radikalne društvene kritike na kritiku civilizacije u celini. Autor satiričnog *Priručnika za revolucionarne vođe* (Manual for Revolutionary Leaders, zajedno sa Lorraine Perlman, pod pseudonomom Michael Velli, 1972), epistolarnog romana *Pisma pobunjenika* (Letters of Insurgents, 1976), fascinantne istorijske studije *Protiv Levijatana, protiv njegove priče* (Against His-Story, Against Leviathan, 1983) i poetske istorije oblasti Detroita, pisane iz ugla njenih prvobitnih stanovnika, *Tesnac* (The Strait, 1985), koja je ostala nedovršena. Umro je 1985, u pedesetoj godini, posle druge operacije na srcu. Lorejn Perlman je 1989. objavila njegovu biografiju, pod naslovom, *Having Little, Being Much: A Chronicle of Fredy Perlman's Fifty Years*.

<http://www.blackandred.org>
<http://anarhisticka-biblioteka.net/authors/fredy-perlman>
<http://theanarchistlibrary.org/library/lorraine-perlman-having-little-being-much-a-chronicle-of-fredy-perlman-s-fifty-years>

moguće, potpuno je pogrešno. Stalna privlačnost nacionalizma govori suprotno: da je svest o genocidu vodila ljude ka osnivanju novih genocidnih armija, da je sećanje na holokaust vodilo samo ka nastavljanju holokausta. Pesnici koji su zabeležili te gubitke, istraživači koji su ih dokumentovali, podsećaju na laboratorijske naučnike koji su otkrili strukturu atoma. Naučnici praktičari su iskoristili to otkriće za razbijanje atomskog jezgra i tako proizveli oružje koje je u stanju da razbije jezgro svakog atoma. Nacionalisti su koristili poeziju da bi prvo razbili, a zatim ponovo ujedinili ljudske grupe, mobilisali ih u genocidne armije i pokrenuli novi holokaust.

Laboratorijski naučnici, pesnici i istraživači se ne osećaju krivim pred opustošenom zemljom i raskomadanim telima.

Da li je zaista tako?

Izgleda da je makar u jednoj stvari Marks bio u pravu: svaki sekund posvećen kapitalističkom načinu proizvodnje, svaka misao ugrađena u industrijski sistem samo uvećava moć koja je u svemu okrenuta protiv prirode, kulture, života. Primenjena nauka nije nešto spoljašnje; to je integralni deo kapitalističke proizvodnje. Nacionalizam nije došao sa strane. To je proizvod kapitalističkog načina proizvodnje, isto kao i hemijski agensi koji truju jezera, vazduh, životinje i ljude, isto kao i nuklearni reaktori koji u mikrokruženju utiru put radioaktivnom zagađenju celog makrokruženja.

Na kraju, umesto zaključka, odgovoriću na jedno pitanje pre nego što ga neko postavi. Pitanje glasi: „Zar ne mislite da bi neki potomak potlačenih ljudi bio bolji kao menadžer supermarketa ili šef policije?“ Moj odgovor je takođe pitanje: „A koji to menadžer koncentracionog logora, državni dželat ili mučitelj nije bio potomak potlačenih ljudi?“

Fredy Perlman, 1984.

Stalna privlačnost nacionalizma

I

Tokom XIX veka nacionalizam je nekoliko puta proglašavan mrtvim:

– posle Prvog svetskog rata, kada su Austrija i Turska, poslednje evropske imperije, bile razbijene na nezavisne nacije i kada se smatralo da su, osim cionističkih, sve druge nacionalističke težnje ostvarene.

– posle boljševičkog puča, kada se govorilo da je buržoaska borba za samoopredeljenje prevaziđena borbom radničke klase, koja nije nacionalno određena.

– posle vojnog poraza fašističke Italije i nacističke Nemačke, kada su genocidne posledice nacionalizma bile svima vidljive, za šta se mislilo da je trajno diskreditovalo nacionalistički program i praksu.

Ipak, četrdeset godina nakon poraza fašista i nacista, vidimo da je nacionalizam ne samo preživio već i doživeo pravu renesansu. Nacionalizam nije oživela samo takozvana desnica, već pre svega takozvana levica. Nakon rata sa nacionalsocijalistima, nacionalizam nije više bio pripisivan isključivo konzervativcima, već je postao program i praksa mnogih revolucionara, koji tvrde da je to jedini istinski i delotvorni revolucionarni program.

Levičarski ili revolucionarni nacionalisti insistiraju da njihov nacionalizam nema ništa zajedničko sa nacionalizmom fašista i nacista. Po njima, to je nacionalizam potlačenih ljudi, koji teže ličnom i kulturnom oslobođenju.

U skladu s vladajućom predrasudom (vrlo zgodnom za manipulaciju), imperijalizam je relativno nova pojava, a njegova glavna ambicija je kolonizacija celog sveta. To je „poslednji stadijum kapitalizma“. Ta dijagnoza podrazumeva specifičan lek: nacionalizam. Ratovi za nacionalno oslobođenje srušiće imperijalističko carstvo.

Ta dijagnoza možda služi svrsi, ali ne objašnjava bilo koji događaj ili situaciju. Mnogo bliže istini dolazimo kada taj koncept postavimo naglavačke i kažemo da je imperijalizam bio prvi stadijum kapitalizma, da je svet vremenom bio kolonizovan od strane nacionalnih država, a da je nacionalizam vladajući, aktuelni i, nadamo se, poslednji stadijum kapitalizma. Dokazi za tu tvrdnju nisu otkriveni juče; oni su odavno poznati, baš kao i predrasude koje služe tome da ih ospore.

Bilo je veoma poželjno, iz mnogo razloga, zaboraviti da sve do skora vladajuće sile Evroazije nisu bile nacionalne države već carstva. Nebesko carstvo dinastije Ming, Islamsko carstvo dinastije Otomana i Katoličko carstvo dinastije Habsburga dugo vremena su se borili za dominaciju nad poznatim svetom. Među ta tri carstva, katolici nisu bili prvi imperijalisti već poslednji. Nebesko carstvo dinastije Ming vladalo je većim delom istočne Azije i raspolagalo velikom prekomorskom flotom mnogo pre nego što su katolički pomorci započeli invaziju na Meksiko.

Apologete katoličkih podviga zaboravljaju da je između 1420. i 1430. kineski carski službenik Čeng Ho komandovao pomorskom ekspedicijom od 70000 ljudi i plovio ne samo do Malajskog poluostrva, Indonezije i Cejlona već i do Persijskog zaliva, Crvenog mora i Afrike. Obožavaoci katoličke konkviste takođe zaboravljaju imperijalistička dostignuća Otomana, koji su osvojili skoro sve provincije nekadašnjeg Rimskog carstva, osim najzapadnijih oblasti, zavladao severnom Afrikom, srednjim istokom i polovinom Evrope, držali pod kontrolom ceo Mediteran i došli do zidina Beča. Katolički imperijalisti su krenuli na zapad, iza granica poznatog sveta, ne bi li nekako izbegli okruženje.

Ipak, Ameriku su „otkrili“ upravo katolici, a genocid, destrukcija i pljačka, koji su pratili to „otkriće“, izmenili su odnos snaga između evroazijskih imperija.

Da li bi kineski ili turski osvajači bili manje destruktivni da su oni prvi „otkrili Ameriku“? U sva tri carstva na strance se nije gledalo kao na ljude, već kao na legitiman plen. Za Kineze su svi ostali bili varvari. Muslimani i katolici su jedni za druge bili nevernici. Termin nevernik nije tako brutalan kao termin varvarin, budući da nevernik prestaje da bude legitimna meta i postaje ljudsko biće prostim činom preobraćenja

ka i velikih snevača, kao i brojne „mitologije proletarijata“ takođe su propale, jer nisu uspele da se potvrde u praksi. Samo vetar, pusti snovi, „kule uz vazduhu“... Stvarni proletarijat bio je rasistički isto koliko i njihove gazde ili policija.

Magacioner i radnik obezbeđenja su izgubili dodir sa svojom drevnom kulturom; njih ne zanimaju pusti snovi i utopije; šta više, oni im se podsmevaju s istim onim prezirom koji praktični, poslovni ljudi pokazuju prema pesnicima, velikim tragačima i sanjarima. Svima njima nacionalizam nudi nešto konkretno, nešto isprobano u praksi, za šta se pokazalo da funkcioniše. Ne postoji nijedan zemaljski razlog zbog kojeg bi potomci progonjenih ostali progonjeni, kada im nacionalizam nudi mogućnost da i sami postanu progonitelji. Bliži i dalji rođaci žrtava mogu postati nacionalna država; sada su oni ti koji mogu da druge ljude sateruju u koncentracione logore, da ih progone, kreću u genocidne ratove protiv njih i obezbeđuju početni kapital otimajući njihove posede i imovinu. Ako su to mogli da urade „rasni rođaci“ Hitlerovih žrtava, isto mogu da pokušaju i potomci žrtava Vašingtona, Džeksona, Regana i Begina.

Svaka potlačena populacija može da postane nacija, fotografski negativ tlačiteljske nacije, prostor na kojem bivši magacioner postaje menadžer supermarketa, a bivši radnik obezbeđenja šef policije. Primenom odgovarajuće strategije, svaki radnik obezbeđenja može sebi da obezbedi položaj pretorijanskog gardiste. Oružano obezbeđenje nekog rudnika u stranom vlasništvu može da proglasi nezavisnu republiku, da oslobodi svoj narod i nastavi da ga oslobađa, sve dok ovaj ne počne da zapomaže da mu je dosta slobode. Čak i pre nego što osvoji vlast, ta naoružana banda može sebe da proglasi Frontom i ponudi svojim teško oporezovanim i stalno nadziranim sunarodnicima nešto što im je svo vreme nedostajalo: njihovu vlastitu organizaciju za oporezivanje, finansiranje Fronta i nadzor, to jest, paralelnu poresku i policijsku službu. Na taj način ljudi bivaju oslobođeni mentaliteta nasleđenog od svojih predaka-žrtava; sve što je preživelo iz preindustrijskog doba i prekapi-talističke kulture tako može da bude trajno iskorenjeno.

Shvatanje po kojem svest o genocidu i sećanje na holokaust mogu da vode ljude samo ka ukidanju sistema u kojem je tako nešto bilo

i tako oseti potrebu za revizijom Nepromenljive Misli, u pokušaju da se prilagodi svom novom ambijentu – porodici bankara, proizvođača oružja i investitora. Gorivo: to su oduvek bili i biće porobljene, potlačene mase, a sada oslobođeni ljudi.

Vođa i njegovi najbliži saradnici ne dolaze sa strane; to nisu strani agitatori. Oni su integralni proizvod kapitalističkog procesa proizvodnje. Taj proces je bez izuzetka bio praćen rasizmom. Rasizam nije nužan uslov proizvodnje, ali, u ovom ili onom obliku, rasizam je bio nužan preduslov procesa prvobitne akumulacije kapitala, odakle je uvek prodirao i u sam proces proizvodnje.

Industrijalizovane nacije su preliminarni kapital obezbeđivale pljačkom, deportacijom, progonom, segregacijom, a često i istrebljivanjem ljudi koji su bili označeni kao legitiman plen. Rodbinske veze su bile prekidane, prirodno okruženje uništavano, kultura i tradicionalni običaji iskorenjivani.

Potomci onih koji su preživeli ovu klanicu, bili su srećni ako bi im uspelo da sačuvaju makar senku svoje tradicionalne kulture. Ali, mnogima nije ostala čak ni senka; bili su potpuno ispražnjeni. Sada im je ostalo samo da idu na posao i tako samo dalje jačaju mehanizam koji je uništio kulturu njihovih predaka. U svetu rada čekalo ih je mesto na margini, najodbojniji i najlošije plaćeni poslovi. To ih sada ispunjava gnevom. Magacioner u nekom velikom supermarketu dobro zna šta je rasizam: on često zna više o zalihama i porudžbinama od samog menadžera. Rasizam je jedini razlog zašto on nije menadžer, a menadžer magacioner. Radnik obezbeđenja dobro zna da je rasizam jedini razlog zašto on nikada neće postati šef policije. Upravo među takvim ljudima, koji su izgubili svoje korene, koji sanjaju o mestu menadžera supermarketa ili šefa policije, pokreti za nacionalno oslobođenje puštaju svoje korenje; to su mesta gde se formiraju buduće vođe i njihovi najverniji sledbenici.

Nacionalizam nastavlja da privlači te ispražnjene ljude, jer im sve druge opcije deluju još neubedljivije. Kultura predaka je uništena; prema tome, po pragmatičnim standardima, ona je bila osuđena na neuspeh. Jedini preživeli preci bili su oni koji su se prilagodili poretku osvajača, potisnuti na obode velikih đubrišta. Sve druge utopije pesni-

na pravu veru, dok varvari ostaju legitimna meta sve dok ih civilizatori sasvim ne pokore.

Termin nevernik i njegova moralna dimenzija bili su u kontradikciji s praksom katoličkih osvajača. Ovaj raskorak između propovedi i dela uočio je jedan rani kritičar katoličke konkviste, po imenu Las Kazas (Las Casas). On je primetio da su obredi preobraćenja bili uvod u pljačku i istrebljivanje nevernika, dok preobraćenici nisu postajali punopravni katolici već robovi.

Las Kazasova kritika je kod Crkve i Krune izazvala tek nešto više od nelagodnosti. Doneti su novi zakoni, u osvojene zemlje poslate su inspekcije, ali sve to nije imalo nikakvog efekta jer su se dve glavne aktivnosti katoličke ekspedicije, preobraćenje i pljačka, nalazile u nerešivoj kontradikciji. Većina sveštenika bila je potpuno posvećena spašavanju zlata i proklinjanju duša. Katolički car je sve više zavisio od opljačkanog bogatstva, kojim su finansirani matica, vojska i flota koja je sprovodila pljačku.

Pljačka je i dalje imala apsolutnu prednost nad preobraćenjem, ali kod katolika je to ipak izazivalo nelagodnost. Njihova ideologija nije bila sasvim prilagođena praksi. Katolici su se silno obogatili pljačkom Asteka i Inka, čija su carstva opisivali kao slična habsburškom, a njihovu religioznu praksu kao ni izbliza tako demonsku kao što je bila praksa njihovih zvaničnih neprijatelja, otomanskih Turaka. Ali, katolici nisu imali mnogo koristi od istrebljivanja onih zajednica koje nisu imale kraljeve, niti stajaću vojsku. Takvi pohodi, koji su redovno bili preduzimani, bili su u još većem sukobu sa njihovom ideologijom i bili su sve samo ne herojski.

Sukob između religiozne ideologije osvajača i njihove prakse nisu razrešile preteče nove društvene formacije – nacionalne države. Prave preteče pojavile su se iste godine, 1561, kada je jedan prekomorski avanturista proglasio svoju nezavisnost od Krune i kada je u Evropi nekoliko carskih bankara i trgovaca povelu rat za nezavisnost.

Konkvistador i avanturista, Lope de Aguirre,¹ nije uspeo da dobije širu podršku i bio je pogubljen.

¹ Lope de Aguirre: ozloglašeni španski konkvistador i avanturista (potpisivao se kao Lope de Aguirre, Lutalica). Pokušao da na delu teritorije današnje Venecuele uspos-

S druge strane, carski bankari i trgovci mobilisali su stanovništvo nekoliko provincija i uspeli da ih otcepe od carstva. Te provincije kasnije će dobiti naziv Holandija.

Ta dva događaja još uvek nisu bili borba za nacionalno oslobođenje. Bili su to vesnici stvari koje će se tek dogoditi, ali i podsetnik na prošlost. U neverničkom rimskom carstvu, ulogu carevog čuvara imala je pretorijanska garda. Ova garda je preuzimala sve više imperatorskih funkcija, sve dok nije stekla veću moć i od samog cara. U arapskom islamskom carstvu istu ulogu imala je Kalifova garda sačinjena od Turaka. Turski gardisti, poput ranijih Pretorijanaca, preuzimali su sve više kalifskih funkcija, sve dok vremenom nisu preuzeli carsku palatu i carsku administraciju.

Lope de Agire i holandski gospari nisu bili habsburška Garda, ali taj andski avanturista i holandske finansijske i trgovačke kuće stekli su značajne imperatorske funkcije. Ti pobunjenici, poput ranijih rimskih i turskih gardista, želeli su da se oslobode od duhovne podređenosti i materijalnog pritiska koji su išli uz služenje caru. Od trenutka kada su sami stekli imperatorsku moć, car je za njih postao samo parazit.

Kolonijalni avanturista Lope de Agire nije mogao da posluži kao uzor drugim pobunjenicima; njegovo vreme još nije bilo došlo.

Ali, holandski gospari su sasvim odgovarali toj ulozi; to je bilo njihovo vreme. Oni nisu zbacili imperiju, već su je samo racionalizovali. Holandske finansijske i trgovačke kuće su već posedovale veliki deo bogatstva Novog sveta. Najvećim delom to bogatstvo bilo je stečeno kao nadoknada za redovno snabdevanje carske flote, vojske i poseda. Ali, njihova ambicija sada je bila da sami krenu u pljačku kolonija, za svoju vlastitu korist, neopterećeni parazitskim gospodarom. Pošto nisu bili katolici već kalvinistički protestanti, raskorak između njihovog religioznog učenja i dela nije ih mnogo uznemiravao. Njih nije zanimalo spasavanje duša. Njihov kalvinizam učio ih je da je nemilosrdni Bog još na početku Vremena spasio i prokleo sve duše i da u tom Božjem planu nijedan holandski pop ne može ništa da promeni.

tavi svoj dominion. Harao celim severnim delom južne Amerike. Pogubljen 1561. (Prim. prev.)

masovnom bazom, bio je isti onaj materijal koji je povezivao bele sluge i bele gazde duž američke Granice; „rasna povezanost“ dala je identitet ljudima bez identiteta, osećanje pripadnosti ljudima bez rodbine, osećaj zajedništva ljudima koji su izgubili svoje zajednice; bila je to poslednja spona među kulturno opustošenim ljudima.

Revidirana misao sada je mogla da bude primenjena na Afrikance, isto kao i na Navahoe, Apače ili Palestince. Pozajmice od Musolinija, Hitlera i cionista bile su pažljivo zamaskirane, budući da Musoliniju i Hitleru nije uspelo da se održe na vlasti, dok su mnogo uspešniji cionisti pretvorili svoju državu u svetskog policajca i neprijatelja svih drugih oslobodilačkih pokreta. Tako su Lenjin, Staljin i Mao Ce Tung dobili mnogo više prostora nego što su zaslužili.¹²

Revidirani i opšte primenljivi model funkcionisao je slično kao i original, ali mnogo finije; mašina je bila često proveravana; brojni nedostaci originala bili su uklonjeni ili poboljšani; sve što je bilo potrebno da bi se ovaj izum stavio u pokret bili su dobar vozač, prenosni kaiš i gorivo.

Vozač je, naravno, teoretičar lično ili njegovi najbliži učenici. Prenosni kaiš je aktivističko jezgro, organizacija, Partija ili komunistička partija. Komunistička partija s malim „k“ jeste upravo ono o čemu govorimo: nukleus buduće policijske organizacije, koja ima zadatak čišćenja i koja će pročititi i samu sebe, kada vođa postane Nacionalni Vođa

¹² Uopšte ne preterujem: imam pred sobom pamflet veličine knjige, pod naslovom *Mitologija belog proletarijata: kratak kurs iz razumevanja Vavilona*, autor J. Sakai (*The Mythology of the White Proletariat: A Short Course for Understanding Babylon*, Chicago, Morningstar Press, 1983). Reč je o najlucidnijoj primeni Maove Misli na američku istoriju, na koju sam do sada naišao. Autor veoma dokumentovano i često veoma živopisno opisuje nasilje prema afričkim robovima, progone i istrebljenje američkih urođenika, rasističko izrabljivanje Kineza, deportaciju Japanaca, američkih građana, u koncentracione logore, itd. Autor evocira ta iskustva s neskrivenim užasom, ali ne zato da bi tražio način da se ukine sistem u kojem je sve to bilo moguće, već da bi pozvao žrtve tog nasilja da same reprodukuju taj sistem i iskoriste ga za svoje ciljeve. Načičkan slikama i citatima Lenjina, Staljina, Mao Ce Tunga i Ho ši Mina, ovaj pamflet i ne pokušava da ublaži ili sakrije svoje represivne namere; on apeluje na Afrikance, Navahoe, Apače i Palestince da se organizuju u partije, osvoje državnu vlast i likvidiraju sve parazite.

Svaki satiričar rizikuje da postane osnivač nove religije, novi Buda, Zaratuštra, Isus, Muhamed ili Marks. Svako razotkrivanje zločina vladajućeg sistema, svaka kritika na račun njegovog funkcionisanja, rizikuje da postane ispaša za konje novih oslobodilaca, materijal za graditelje novih oslobodilačkih armija. Maova Misao, u svim verzijama i revizijama, u isto vreme je i totalna nauka i totalna teologija; društvena fizika, ali i kosmička metafizika. I francuski Komitet javnog zdravlja je za sebe tvrdio da izražava opštu volju svih potlačenih ljudi.

Stalna revizija Misli je neophodna, jer njene početne formulacije nisu primenljive na sve, zapravo, ni na jednu kolonizovanu populaciju. Nijedna od njih nema tradiciju državnog aparata dugu dve hiljade godina. Svega nekoliko potlačenih naroda ima tek po neki atribut nacije, stečen u bližoj ili daljoj prošlosti. Misao bi trebalo da bude primenjena na narode čiji su preci živeli bez nacionalnih vođa, vojske i policije, bez kapitalističkog načina proizvodnje i samim tim bez ikakve potrebe za početnim kapitalom.

Revizije su se izvele tako što je inicijalna Misao bila obogaćena pozajmicama od Musolinija, Hitlera i izraelskih, državotvornih Cionista. Musolinijeva teorija o ostvarenju nacije kroz državu bila je glavna dogma. Najrazličitiji narodi, mali ili veliki, sa ili bez industrije, koncentrisani ili raspršeni, bili su posmatrani kao nacije, ali ne u pogledu svoje prošlosti, već u pogledu svoje aure, kao potencijal koji su oličavali njihovi nacionalni oslobodilački pokreti. Hitlerovo, ali i cionističko, tretiranje nacije kao rasnog entiteta bilo je druga, središnja dogma. Kadrovi su bili regrutovani među ljudima lišenim tradicionalnih rodbinskih veza i običaja, tako da se oslobodioci ubrzo nisu mogli razlikovati od tlačitelja u pogledu jezika, verovanja, običaja ili naoružanja; jedino što ih je držalo u vezi s njihovom

lli, *Manual for Revolutionary Leaders*, 1972; prim. prev.) ponudio se da za potrebe modernih revolucionarnih prinčeva uradi isto što i Makijaveli za feudalne. U tom lažnom „priručniku“, Misao Mao Ce Tunga bila je ukrštena sa učenjima Lenjina, Staljina, Musolinija, Hitlera i njihovih modernih sledbenika, nudeći ceo niz brutalnih recepata za stvaranje revolucionarne organizacije i preuzimanje vlasti. Potpuno neočekivano, najmanje polovina porudžbina za to izdanje došla je od potencijalnih nacionalnih oslobodilaca, tako da je sasvim moguće da makar neke od savremenih verzija nacionalističke metafizike sadrže recepte koje je ponudio Majkl Veli.

Holandani nisu bili krstaši; oni su bili posvećeni proračunatoj, rutinskoj pljački, u kojoj nije bilo ničeg duhovnog ili herojskog. Pljačkaške flote odlazile su i vraćale se iz pohoda po tačno utvrđenom rasporedu. Činjenica da su opljačkani stranci bili nevernici, bila je manje važna od činjenice da to nisu bili Holandani.

Zapadnoevropski vesnici nacionalizma izmislili su termin divljak, divljaci. Bio je to sinonim za ono što se u evroazijskom Nebeskom carstvu nazivalo varvarinom, varvarima. Oba ova termina imala su za cilj da neka ljudska bića proglašavaju za legitimni plen.

Tokom naredna dva veka, osvajanje, pokoravanje i pljačka koje su započeli Habsburzi, postali su manir drugih evropskih kraljevskih kuća.

Gledano očima nacionalističkih istoričara, ti prvi kolonizatori, kao i njihovi kasniji nastavljači, izgledali su kao nacije: Španija, Holandija, Engleska, Francuska. Ali, gledano s jedne mnogo prikladnije tačke, iz ugla same prošlosti, kolonijalne sile su bile Habsburzi, Tjudori, Stjuarti, Burboni, Oranži – dinastije identične dinastičkim porodicama koje su se otimale za bogatstvo i moć još od pada Zapadnog Rimskog carstva. Ti entiteti više nisu bili samo feudalni posedi, ali još uvek nisu bili ni potpuno razvijene nacije; oni su već posedovali neke, ali ne i sve odlike nacionalne države. Element koji je najupadljivije izostajao bila je nacionalna armija. Tjudori i Burboni su već manipulirali nacionalnim osećanjima svojih podanika, „Engleza“ i „Francuza“, posebno u međusobnim ratovima. Ali, ni Škoti i Irci, kao ni Korzikanci i Provansalci, nisu bili regrutovani da se bore i ginu zbog „ljubavi prema otadžbini“. Rat je bio samo mučni, feudalni teret, mrska obaveza; jedini dobrovoljci bili su avanturisti koji su sanjali o zlatu; jedine patriote bile su patriote Eldorada.

Principi koji će kasnije postati nacionalistički program još uvek nisu odgovali ukusu vladajućih dinastija, koje su se i dalje oslanjale na sopstvene, ofucane, ali isprobane principe. Nove principe usvojile su njihove visoke sluge: njihovi kreditori, snabdevači začimima, snabdevači vojske i pljačkaši kolonija. Ti ljudi, poput Lopea de Agirea i holandskih gospara, ili ranijih rimskih i turskih gardista, držali su ključne funkcije, a ipak su bili samo sluge. Mnogi od njih, možda i većina, nastojali su da se na svaki

način oslobode tog tereta, da se otarase parazitskog gospodara i da sami krenu u pljačku kolonija, u svoje vlastito ime i u svoju korist.

Kasnije poznati kao buržoazija ili srednja klasa, ti ljudi počeli su da stižu bogatstvo i moć još od kada je prva flotila zaplovila put Zapada. Deo njihovog bogatstva poticao je iz opljačkanih kolonija; bila je to nagrada za njihove usluge Kruni; taj deo stečenog bogatstva kasnije je postao poznat kao „prvobitna akumulacija kapitala“. Drugi deo tog bogatstva bio je plod pljačke njihovih sunarodnika i suseda, uz pomoć metode koja je kasnije nazvana kapitalizam. Sam metod nije bio toliko nov, ali je postao veoma popularan od trenutka kada je srednja klasa stavila ruku na zlato i srebro Novog Sveta.

Srednja klasa je tako stekla značajnu moć, ali još uvek nije imala iskustvo potrebno za preuzimanje centralne političke vlasti. U Engleskoj im je uspelo da zbacе monarha (Čarls I) i proglase Komonvelt, ali, iz straha da se narodna energija koju su bili mobilisali protiv više klase sada ne okrene i protiv njih, uskoro su postavili drugog monarha, čak iz iste dinastičke kuće (Čarls II).

Nacionalizam nije došao na svoje sve do pred kraj XVIII veka, kada su dve velike eksplozije, u razmaku od trinaest godina, preokrenule relativno stabilan odnos između dve gornje društvene klase i zauvek izmenile političku geografiju planete.

Godine 1776, idući Agireovim stopama, kolonijalni trgovci i avanturisti proglasili su nezavisnost od prekomorskog monarha, nadmašivši svog prethodnika utoliko što im je uspelo da mobilišu većinu kolonističke populacije i da se otcepe od hanoverskog Britanskog carstva.

Godine 1789, prosvećeni trgovci i pisari nadmašili su svoje holandske prethodnike, jer im je uspelo da mobilišu ne samo stanovništvo nekoliko rubnih kolonija već celu podaničku populaciju, da zbacе i pogube vladajućeg burbonskog monarha i da sve feudalne veze pretvore u nacionalne. Ta dva događaja obeležavaju kraj jedne ere. Od tada su sve preživele dinastije ubrzo ili postepeno postajale nacionalne, a njihovi posedi su sve više poprimali svojstva nacionalnih država.

Te dve revolucije s kraja XVIII veka bile su veoma različite; sva-ka od njih je na poseban način doprinela ideji i praksi nacionalizma,

od drugih; u tome su bili mnogo skromniji od Rusa, pa tako i manje razočarani rezultatima svoje policijski nadzirane industrije.

Maoistički model pružio je svojim radnicima obezbeđenja i studentima isprobanu metodologiju moći, u obliku naučno osmišljene strategije nacionalnog oslobođenja. Opšte poznata kao Mao Ce Tungova Misao,¹⁰ ta nauka je svojim budućim predsednicima i kadrovima pružila mogućnost neograničene vladavine nad živim bićima, ljudskom aktivnošću, čak i nad njihovim mislima. Papa i sveštenstvo katoličke crkve, sa svim svojim inkvizitorima i misionarima, nikada nisu imali takvu moć, ne zato što je nisu želeli već zato što nisu raspolagali dostignućima moderne nauke i tehnologije. Oslobođenje nacije je bilo smatrano za poslednji stadijum u borbi protiv parazita. Kapitalizam je prethodno već bio očistio prirodu od parazita, tretirajući ostatak samo kao sirovinu za prerađivačku industriju. Moderni nacionalsocijalizam se ustremio na eliminaciju parazita iz ljudskog društva.

Paraziti u ljudskom obliku uvek su bili izvor početnog kapitala, ali kapital nije samo nešto materijalno; on može da se pojavi i u obliku kulturnog ili „duhovnog“ blaga. Običaji, mitovi, poezija i muzika ljudi bili su sistematski iskorenjivani; nešto od te baštine, uglavnom muzika i narodna nošnja, kasnije se ponovo pojavilo u prerađenom i prepakovanom obliku, kao deo nacionalnog spektakla, kao dekor i sredstvo za opštu motivaciju; običaji i mitovi postali su sirovina prerađivačke industrije zasnovane na „humanističkim naukama“. Čak je i jalovo nezadovoljstvo radnika otuđenim radom bilo likvidirano. U oslobođenoj naciji, najamni rad prestaje da bude teret; to je sada nacionalna obaveza, koju treba ispunjavati s radošću. Pripadnici totalno oslobođene nacije čitali su Orvelovu 1984 kao antropološku studiju, kao veran prikaz jednog ranijeg doba.

Pri ovakvom stanju stvari satira postaje neumesna. Čak i ona rizikuje da postane Biblija za sledeću generaciju nacionalnih oslobodilaca.¹¹

¹⁰ Objavljeno kao *Citati predsednika Maoa*; Peking, Političko odeljenje Narodne Oslobođilačke Armije, 1966.

¹¹ Izdavač Black & Red je pre desetak godina pokušao da se na satiričan način pozabavi ovom situacijom, objavljajući lažni „Priručnik za revolucionarne vođe“. Njen autor, Majkl Veli (od Makijaveli; autori su Lorejn i Fredi Perlman; Michael Ve-

Nacisti su, ako ništa drugo, bili još više naučno orijentisani nego Amerikanci. U svoje vreme, oni su za veći deo sveta bili simbol naučne efikasnosti. Vodili su zapisnike o svemu, izračunavali i preračunavali svoje nalaze, objavljivali ih u svojim naučnim publikacijama. Kod njih rasizam nije bio stvar sirovih graničara već baština renomiranih naučnih institucija.

Mnogi razumni ljudi izgleda izjednačuju ludilo sa neuspehom. Nije to bilo prvi put: mnogi su Napoleona nazivali ludakom kada je bio u zatvoru ili u izgnanstvu, ali kada se ponovo pojavio, ovog puta kao car, ti isti ljudi govorili su o njemu s poštovanjem ili čak s divljenjem. Utamničenje i izgnanstvo nisu bili smatrani samo za lek protiv ludila, već i kao njegovi simptomi. Neuspeh je ludost.

Tako dolazimo do Mao Ce Tunga, trećeg velikog pionira među nacionalsocijalistima (ili nacionalkomunistima; druga reč više nije važna, jer je postala samo istorijski relik; pojam „levi fašisti“ takođe bi mogao da posluži, samo što u njemu izostaje ključni nacionalistički predznak). On je s Nebeskim carstvom postigao isto što i Lenjin s Carevinom Rusijom. Najstariji birokratski aparat na svetu nije se raspao na manje jedinice, niti postao kolonija drugih industrijalaca; on je vaskrsao, značajno izmenjen, u obliku Narodne Republike, svetionika „potlačenog naroda“.

Predsednik i njegovi „kadrovi“ krenuli su stopama svojih brojnih prethodnika u nastojanju da Nebesko carstvo preobrazu u neiscrpan izvor preliminarnog kapitala, progoneći i uklanjajući sve što je ometalo „veliki skok napred“.

Sledeći korak, pokretanje kapitalističkog procesa proizvodnje, bio je izveden po ruskom modelu, to jest, uz pomoć nacionalne policije. Rezultati nisu bili ništa bolji nego u ruskom slučaju. Zato je preduzetnička uloga postepeno bila prepuštena menadžerima i oportunistima koji su ljudima ulivali više poverenja nego policija. Ali, taj momenat je za maoiste bio od manjeg značaja nego za lenjiniste. Kapitalistički proces proizvodnje je bio jednako važan, u najmanju ruku isto koliko i prvobitna akumulacija kapitala, jer bez kapitala nema vlasti, nema nacije. Ali, maoisti nikada nisu previše insistirali na tome da je njihov model industrijalizacije superiorniji

ugrađujući u njih različite, ali često i kontradiktorne elemente. Nije mi namera da ovde detaljno analiziram te događaje već samo da skrenem pažnju na neke od tih elemenata.

Obe pobune bile su uspešne u oslobađanju vazala od obaveza prema monarhističkim kućama i obe su uspele da uspostave kapitalističke nacionalne države; ali između prvog i poslednjeg čina, te dve drame imaju malo toga zajedničkog. Glavni pokretači ovih pobuna bili su upoznati sa racionalističkom doktrinom Prosvetiteljstva. Ali, praktični i samonikli Amerikanci posvetili su se političkim problemima, pre svega problemu uspostavljanja državne mašinerije koja će moći da preuzme inicijativu na prostoru sa kojeg se kralj Džordž bio povukao. Kod Francuza je bilo drugačije; mnogi među njima otišli su mnogo dalje. Oni su kao problem videli ne samo preuređenje države, već preuređenje celog društva. U pitanje je bila dovedena ne samo veza između podanika i monarha, već i veza između robova i gospodara – odnos koji je za Amerikance ostao svetinja. Obe grupe su bez sumnje bile upoznate sa Rusoovom mišlju da se „ljudi svuda rađaju slobodni, a da su ipak svuda u lancima“. Ali, Francuzi su te lance shvatali mnogo ozbiljnije i učinili veći napor da ih se oslobode.

Pod uticajem istih onih racionalističkih doktrina koje su presudno uticale i na Rusoa, francuski revolucionari pokušali su da primene društvenu misao na ljudsko okruženje, na isti način na koji je „razum prirode“, nauka, počela da se primenjuje na prirodno okruženje. Ruso je radio za pisaćim stolom; on je nastojao da uspostavi društvenu pravdu na papiru, poveravajući ljudske poslove entitetu koji je nazvao opštom voljom. Revolucionari su agitovali u prilog društvene pravde ne samo na papiru već među mobilisanim i naoružanim ljudima, od kojih su mnogi bili vrlo gnevni, a većina veoma siromašni.

Rusoov apstraktni entitet prešao je u oblast konkretnog u obliku Komiteta za javnu bezbednost (ili Javno Zdravlje). Bila je to policijska organizacija koja je sebe proglasila za otelotvorenje opšte volje. Visokomoralni članovi tog Komiteta počeli su da u ljudske poslove ulivaju razum. Videli su sebe kao hirurge nacije. Oblikovali su društvo po modelu svojih ličnih opsesija, uz pomoć sredstva koje je najviše ličilo na oštricu brijača u rukama države.

Primena nauke na ljudsko okruženje poprimilo je oblik sistematskog terora. Glavni instrument Razuma i Pravde postala je giljotina.

Vladavina Terora prvo je obezglavila bivše vladare, da bi se zatim okrenula ka samim revolucionarima.

Opšti strah podstakao je reakciju koja je zajedno sa Terorom zbrisala i Pravdu. Pokrenuta energija krvožednih patriota bila je usmerena preko granice, s ciljem da strancima silom nametne načela prosvetiteljstva i da naciju preobrazu u Carstvo (Napoleonovi ratovi, *prim. prev.*). Snabdevanje nacionalne armije bilo je mnogo unosniji posao od snabdevanja nekadašnjih feudalnih vojski, što je mnoge bivše revolucionare učinilo bogatim i moćnim pripadnicima srednje klase – one koja je sada bila na vrhu, vladajuća klasa. Tako su teror i ratovi postali deo nasleđa kasnijih nacionalističkih projekata.

Nasleđe Američke Revolucije bilo je sasvim drugačije. Amerikance je manje zanimala pravda, a mnogo više pitanje vlasništva.

Doseljencima-osvajачima sa severoistočne obale kontinenta Džordž od Hanovera bio je potreban isto koliko i Lopeu de Agireu Filip Habsburški. Tačnije, bogatim i moćnim doseljencima administrativni aparat kralja Džordža bio je potreban da bi zaštitio njihovo bogatstvo, ali ne i da bi ga stekli. Kada bi mogli da sami organizuju jednako represivan i efikasan aparat, kralj Dordž im uopšte ne bi bio potreban.

Sigurni u svoju sposobnost da sami stvore takav aparat, kolonijalni robovlasnici, zemljišni špekulanti, proizvođači, trgovci i bankari proglasili su poreze i ukaze kralja Džordža nepodnošljivim. Najnepodnošljiviji od svih kraljevih ukaza bio je ukaz koji je privremeno zabranjivao neovlašćene upade na teritoriju starosjedelaca kontinenta; kraljevi savetnici imali su na umu životinjska krzna kojima su ih snabdevali lovci-urođenici; revolucionarnim špekulantima bilo je stalo do njihove zemlje.

Za razliku od Agirea, severna federacija kolonista je uspela da stvori nezavisni, represivni aparat, usput zadovoljavajući samo zahteve za minimumom Pravde; njihov cilj je bio ukidanje kraljevske vlasti, a ne i svake vlasti, posebno ne njihove. Umesto da se oslanjaju na manje srećne saputnike-doseljenike ili stanovnike velikih šuma – o robovima da ne govorimo – ovi revolucionari su se radije oslanjali na usluge

Fašistima i nacistima pridružili su se graditelji japanskog carstva, koji su strahovali da bi raspadajuće Nebesko carstvo moglo da postane izvor kapitala za Ruse ili za kineske industrijalce-revolucionare. Ujedinivši se u Osovinu, ove tri sile su pokušale da ceo svet pretvore u izvor početnog kapitala. Drugi narodi nisu bili smetnja; do problema je došlo kada su se okomili na posede već ustanovljenih kapitalističkih sila. Pokušaj da se već postojeći kapitalisti svedu na plen mogao je da uspe unutar nacionalnih granica, kao u slučaju Lenjina i Staljina. Ali, primenjena na svetskom nivou, ta praksa, koja bi u tom slučaju značila ne samo iskorišćavanje, već i promenu okolnosti, mogla je da izazove samo svetski rat. Sile Osovine pružile su se preko svojih mogućnosti i bile poražene.

Nakon rata, mnogi razumni ljudi nazivali su ciljeve sila Osovine iracionalnim, a Hitlera ludakom. Ipak, ti isti trezvenjaci smatrali su Džordža Vašingtona i Tomasa Džefersona mudrim i racionalnim ljudima, iako su upravo oni osmislili i pokrenuli osvajanje jednog velikog kontinenta uz masovnu deportaciju i istrebljivanje njegovog stanovništva, u vreme kada je takav projekat bio daleko teži za izvođenje nego u vreme sila Osovine. Tačno je da su tehnologije, kao i fizička, hemijska, biološka i društvena saznanja koja su stajala na raspolaganju Vašingtonu i Džefersonu bila sasvim drugačija od onih kojima su raspolagali nacisti. Ali, ako je znanje moć, kako to da su ubistva koja su počinili američki pioniri, uz pomoć baruta, u vreme zaprega i kočija, nešto racionalno, a ubistva nacista koji su koristili mnogo jači eksploziv, borbene otrove i hemijske agense, nešto iracionalno? Zar samo zato što na sve gledamo iz današnjeg ugla, iz vremena raketa, podmornica i autoputeva?⁹

⁹ „Postepeno širenje naših naseobina sigurno će naterati divljake, kao i vukove, u povlačenje; iako se razlikuju po obliku i jedni i drugi su zveri koje treba loviti ...“ — Džordž Vašington, 1783. „Ako ikada budemo primorani da podignemo svoje sekire protiv nekog plemena, nećemo ih spustiti sve dok to pleme ne bude potpuno istrebljeno ili proterano...“ — Tomas Džeferson, 1807. „Strašni masakri koje su počinili nad našim ženama i decom, obavezuju nas da ih gonimo do istrebljenja ili da ih proteramo u oblasti izvan našeg domašaja...“ — Tomas Džeferson, 1813. Svi citati iz *Facing West: Metaphysics of Indian-Hating and Empire Building*, by Richard Drinnon (New York: New American Library, 1980, str. 65, 96, 98)

Pošto su bili pragmatični kao i američki biznismeni, novi revolucionari nisu govorili o oslobođenju od najamnog rada već o nacionalnom oslobođenju.⁸ To nije bilo oslobođenje o kojem su govorili romantičarski utopisti, već nešto što je bilo sasvim moguće, šta više, što je u postojećim okolnostima bilo jedino moguće. Trebalo je samo poći od datih okolnosti, iskoristiti ih i ostvariti željeni cilj. Nacionalno oslobođenje zapravo je bilo oslobođenje nacionalnih vođa iz okova nemoći, od lišenosti vlasti. Njihov poduhvat nije bila borba nadahnuta snom već primena isprobane, naučno dokazane i usavršene strategije.

Fašisti i nacionalsocijalisti su bili prvi koji su dokazali da ta strategija funkcioniše i da bi se uspeh boljševika mogao ponoviti. Odmah nakon preuzimanja vlasti, nove nacionalne vođe i njihovi saradnici fokusirali su se na pitanje akumulacije prvobitnog kapitala, neophodnog za stvaranje velike nacije. Fašisti su krenuli na neke još neosvojene oblasti Afrike (Etiopija), pljačkajući ih kao i raniji industrijalci svoja kolonijalna carstva. Nacisti su se okomili na Jevreje, domaće stanovništvo, koje je bilo deo „ujedinjene Nemačke“ od kada i sami Nemci; kao i u slučaju Staljina i ruskih kulaka, Jevreji su bili dobar izvor početnog kapitala jer su posedovali mnogo toga vrednog pljačke.

Cionisti, koji su prethodili nacistima u svođenju religije na pitanje rase, mogli su da se, kao i nacisti, ugledaju na način na koji su američki pioniri koristili nacionalizam. Hitlerovim ekspertima je ostalo da samo prevedu ogromnu istraživačku zaostavštinu američkih rasista i tako snabdeju svoje naučne institute velikim bibliotekama. Nacisti su se prema Jevrejima ophodili vrlo slično kao i Amerikanci prema urođeničkom stanovništvu kontinenta, s tom razlikom što su nacisti bili u mogućnosti da u cilju deportacije, pljačke i istrebljenja ljudskih bića angažuju neuporedivo moćniju tehnologiju. Ali, u tom poslu sigurno nisu bili inovatori; i oni su samo iskoristili okolnosti koje su im stajale na raspolaganju.

⁸ Musolini: „Naš mit je nacija, naš mit je veličina nacije.“; „Država je ta koja stvara naciju, koja svoja htenja i svoj stvarni život prenosi na narod svestan svog moralnog jedinstva“; „Maksimum slobode uvek je bio moguć samo uz maksimalnu snagu države.“ „Sve za državu; ništa protiv države; ništa izvan države.“ — iz *Che cosa e il fascismo* i *La dottrina del fascismo*.

plaćenika i dragocenu pomoć burbonskog monarha, koga će nekoliko godina kasnije zbaciti nešto moralniji revolucionari.

Severnoamerički kolonizatori su raskinuli tradicionalne veze između podanika i feudalnih gospodara, ali su, za razliku od Francuza, vrlo postepeno menjali tradicionalne odnose zasnovane na osećanju patriotizma i nacionalne pripadnosti. Oni još uvek nisu bili nacija u pravom smislu; nevoljna mobilizacija kolonijalnog seljaštva nije bila dovoljna da ih stopi u jedno; višejezična, višekulturna i društveno podeljena populacija podanika još uvek nije bila povezana osećanjem patriotizma. Zato im je bilo potrebno nešto drugo.

Robovlasnici koji su zbacili svog gospodara, strahovali su da bi sada i njihovi robovi mogli da se reše svojih gospodara; uspešna pobuna robova na Haitiju učinila je ta strahovanja više nego opravdanim. Iako više nije bilo opasnosti da ih urođeničko stanovništvo baci u more, trgovce i špekulante je veoma brinulo pitanje daljeg napredovanja u dubinu kontinenta.

Američki doseljenici-osvajaci imali su na raspolaganju sredstvo koje, za razliku od giljotine, nije bilo nov izum, ali je bilo jednako smrtonosno. To sredstvo, kasnije poznato kao rasizam, postalo je sastavni deo nacionalističke prakse. Rasizam je, kao i kasniji proizvodi praktičnog američkog duha, bio pre svega pragmatičan princip; sadržaj nije bio važan; bilo je važno da funkcioniše.

Ljudi su bili mobilisani na osnovu najmanjeg i najpovršnijeg zajedničkog imenitelja, ali su se tom pozivu odazvali. Ljudi koji su napustili svoja sela i porodice, koji su pozaboravljali svoj jezik i običaje, koji su nekada bili sve, a sada bili lišeni svega što ih je činilo delom neke zajednice, trebalo je da boju svoje kože prihvate kao zamenu za sve što su izgubili. Novi manipulatori činili su sve da se ti ljudi oseće ponosnim zbog nečega što nije bila ni lična crta, niti, poput jezika, stečena sposobnost. Svi oni sada su bili jedna nacija, nacija belih ljudi. (Bele žene i bela deca postajali su važni samo kao skalpirane žrtve i dokaz bestijalnosti onih koje je trebalo istrebiti.) Potvrda ovog osiromašenja je i popis fiktivnih osobina koje su belci navodno delili: bela krv, bele misli, pripadnost belojoj rasi. Dužnici, beskućnici i sluge, kao belci, imali

su sve zajedničko sa bankarima, zemljišnim špekulantima i vlasnicima plantaža, a ništa sa Crvenokošcima, Crncima, žutima. Spojeni na takvim osnovama, mogli su da budu mobilisani i organizovani u „bele kolone“, grupe za linč, „borce protiv Indijanaca“.

Rasizam je prvobitno bio samo jedan od načina za mobilizaciju kolonijalnih armija, ali iako je u Americi bio korišćen više nego bilo gde drugde, ipak je bio samo dopuna drugim metodama. Žrtve pionira-osvajaca i dalje su bile opisivane kao nevernici, bezbožnici. Ali, većina doseljenika su, slično kao i njihovi prethodnici Holanđani, bili protestanti, koji su na bezbožništvo gledali kao na nešto što može biti samo kažnjeno, ali ne i korigovano. Za žrtve se takođe govorilo da su divljaci, ljudožderi i primitivci, ali i ovi termini su korišćeni kao sinonimi za sve što nije belo, za stanje koje ne može biti poboljšano. Rasizam je bio ideologija savršeno prilagođena praksi porobljavanja i istrebljivanja.

Linčerski pristup, grupni obračun sa žrtvom koja je smatrana inferiornom, privlačio je siledžije bez trunke ljudskosti i osećaja za fer-plej. Ali, taj pristup nije imponovao svima. Ipak, američki biznismeni, pola lovci u mutnom, pola ljudi od poverenja, uvek su imali za svakoga po nešto. Za brojne sledbenike Sv. Đorđa, koji su imali nešto malo časti i veliku žeđ za herojskim podvizima, opis neprijatelja izgledao je nešto drugačije: bili su to narodi bogati i moćni poput njih samih, koji žive u šumovitim planinama i duž obala Velikih Jezera.

Apologete herojskih pohoda španskih konkvistadora imali su pred sobom primer carstava centralnog Meksika i Anda. Apologete pohoda američkih nacionalnih heroja našli su pred sobom samo narode; očajnički otpor urođeničkih, anarhističkih zajednica predstavljali su kao međunarodnu zaveru iza koje su stajali umovi tako moćnih vojnih arhona (vođa) kao što su bili „generali“ Pontijak i Tekumseh.² Velike

² Pontijak, Tekumseh: najpoznatije, ali ne i jedine ratne poglavice Otava i Šonija. Perlman aludira na poznatu sklonost da se o nekim indijanskim poglavicama govori kao o apsolutnim gospodarima ili vojskovođama po uzoru na evropske, što oni sigurno nisu bili. Uz ime Pontijaka vezuje se rat koji je tokom 1763. najozbiljnije ugrozio engleske kolonijalne posede. Za samo mesec dana Otave i njihovi saveznici uništili su sve kolonijalne nasebine i utvrđenja u oblasti Velikih Jezera, osim Detroita i Fort

(Ovde ne ubrajam cioniste, jer oni pripadaju ranijoj generaciji. Oni su bili Lenjinovi savremenici, koji su, možda i samostalno, otkrili snagu progona i patnje kao sredstva za mobilizaciju nacionalne armije i policije. Ali, cionisti su imali i neka originalna rešenja. Njihov tretman jedne raseljene religiozne grupacije kao nacije, nacionalne države kao centralne ideje vodilje i smisla postojanja same te nacije, kao i svodenje religioznog nasleđa na rasno nasleđe, predstavljali su značajan doprinos metodologiji nacionalizma. Pravi značaj tog doprinosa došao je do izražaja kada su iste te metode bile primenjene na same Jevreje, među kojima je bilo i mnogo onih koji nisu bili cionisti, od strane jedne druge nacije, mobilisane na isti način – „nemačke rase“.)

Musolini, Mao Ce Tung i Hitler su uklonili zavesu od slogana i videli u Lenjinovim i Staljinovim podvizima ono što su zaista bili: uspešan način za osvajanje i održavanje na vlasti. Sva trojica su tu metodologiju sveli na njenu suštinu. Prvi korak bio je povezivanje sa istomišljenicima među adeptima moći i osnivanje nukleusa buduće policijske organizacije, Partije, kako ju je nazvao Lenjin. Sledeći korak bio je stvaranje masovne baze, borbenih trupa i infrastrukture za njihovo snabdevanje. Treći korak bio je preuzimanje državnog aparata, postavljanje novih državnih teoretičara u kancelarije Dučea, Predsednika i Firera, regrutacija kadrova za policiju i menadžerske funkcije među partijskom elitom i konačno – vraćanje masovne baze nazad na posao. Četvrti korak bilo je obezbeđivanje početnog kapitala neophodnog za obnovu i pokretanje vojno-industrijskog kompleksa, sposobnog da podrži nacionalne lidere i njihove kadrove, policiju, vojsku i industrijske menadžere; bez tog kapitala ne bi bilo ni oružja, ni vlasti, ni nacije.

Lenjinovi i Staljinovi naslednici su još više izbrusili ovu metodologiju, tako što su minimizirali kapitalističku eksploataciju i koncentrisali se na tlačenje na nacionalnom nivou. Priča o eksploataciji nije više služila svrsi; šta više, postala je smetnja, jer je svima, a posebno najamnim radnicima, bilo očigledno da tim uspešnim revolucionarima nije bilo ni na kraj pameti da ukinu najamni rad, već upravo suprotno, da još više prošire njegov domen.

bla bila je pod kontrolom nacionalne policije. Funkcije koje su nekada bivale prepuštane slučaju ili drugim organima, u manje kontrolisanim okolnostima, u ruskom stakleniku postale su briga policije. Činjenica da podanici nisu bili negde van zemlje-matice već unutar nje, što znači da ih nije trebalo osvajati već samo hapsiti, još više je povećala značaj i obim policijskog aparata. Vremenom je svemoćna i sveprisutna policija postala vidljiva emanacija i otelotvorenje proletarijata, a komunizam je postao sinonim za totalnu policijsku organizaciju i kontrolu.

Ruski staklenik nije ispunio sva Lenjinova očekivanja. Policijski aparat u ulozi kapitaliste je pravio čuda u obezbeđivanju početnog kapitala, uglavnom od obespravljenih kontrarevolucionara, ali nije bio ni izbliza tako efikasan u upravljanju procesom proizvodnje. Možda je još uvek rano da se o tome donese konačan sud, ali do sada se pokazalo da je policijski način uprave bio jednako neefikasan kao i stara ruska buržoazija, koju je Lenjin toliko osuđivao. Sposobnost da obezbedi uvek nove izvore početnog kapitala pokazala se kao jedina prednost ovakvog pristupa.

Osim toga, policijski aparat nije bio privlačan na način kojem se Lenjin nadao. On uopšte nije imponovao biznismenima i etabliranim političarima, s obzirom da nije bio dovoljno ubedljiv u ulozi menadžera proizvodnog procesa. Taj aparat je privlačio ljude iz posebne klase, koju ću sada pokušati da ukratko opišem, pre svega kao sredstvo za osvajanje nacionalne vlasti, a tek sekundarno kao način za obezbeđivanje početnog kapitala.

Naslednici Lenjina i Staljina nisu bili poput nekadašnjih pretorijanskih gardista, stvarni nosioci ekonomske i političke vlasti u ime i u korist parazitskog monarha. Bili su to priučeni pretorijanci, šegrti u oblasti ekonomije i politike, koji su očajnički pokušavali da se domognu makar najnižih nivoa vlasti. Lenjinov model je takvim ljudima omogućavao da sa tih najnižih nivoa lako preskoče sve stepenike koji ih dele od centralne palate.

Pravi naslednici Lenjina dolazili su iz slojeva najnižeg sveštenstva i državnih službenika; bili su to ljudi poput Musolinija, Hitlera i Mao Ce Tunga, ljudi koji su, kao i sam Lenjin, proklinjali svoju slabu i nespo-sobnu buržoaziju zbog neuspeha u vaspostavljanju velike nacije.

šume bile su naseljene nacionalnim liderima, efikasnim generalštabovima i nepreglednim armijama odlučnih patriota. Na toj slici nigde se ne vide represivne strukture njenih autora; pred očima su imali samo svoju tačnu kopiju, samo sa svim bojama potpuno izokrenutim, nešto poput fotografskog negativa. Tako je neprijatelj predstavljen kao jednak u pogledu strukture, snage i ciljeva. Rat protiv takvog neprijatelja nije mogao biti stvar fer-pleja; bila je to surova nužnost, pitanje života i smrti. Ostale osobine neprijatelja, njegovo bezbožništvo, divljaštvo i kanibalizam, činili su zadatak obračuna, pokoravanja i istrebljivanja još hitnijim, što je dodatno naglašavalo herojsku dimenziju tih pohoda.

Time je nacionalistički program bio manje-više kompletiran. Ova tvrdnja može da izgleda čudno onima koji nigde na terenu još uvek ne vide „prave nacije“. Sjedinjene Države još uvek su bile konglomerat različitih jezičkih, religioznih i kulturnih zajednica, koji se ubrzano transformisao u carstvo napoleonovskog stila. Čitalac će možda pokušati da primeni poznatu definiciju nacije kao uređene teritorije na kojoj žive ljudi koji imaju isti jezik, religiju i običaje ili makar nešto od toga. Ta definicija, jasna, zgodna za upotrebu i statična, ne govori ništa o samoj pojavi, već služi samo tome da je opravda. Društveni fenomeni nisu statične definicije već dinamični procesi. Zajednički jezik, religija i običaji, kao i bela krv američkih kolonizatora, bili su samo izgovor i sredstvo za mobilizaciju osvajačkih armija. Kulminacija ovog procesa nije bila obogaćivanje zajedničkog već upravo suprotno: opšte osiromašenje, potpuni gubitak jezika, religije i običaja; pripadnici nove nacije govorili su jezikom prestonice, klanjali se pred oltarom države i sledili samo one običaje koje je dopuštala zvanična, nacionalna politika.

II

Nacionalizam i imperijalizam su suprotni pojmovi samo na planu definicija. U praksi, nacionalizam je samo jedna od metodologija kojom se uspostavlja vladavina kapitala.

Pita. Tokom opsade ovih utvrđenja Englezi su među Otave ubacili čebad zaraženu boginjama, što je ubrzo izazvalo pravi pomor Indijanaca. (Prim. prev.)

Stalni rast kapitala, često nazivan materijalnim napretkom, ekonomskim razvojem ili industrijalizacijom, bio je glavna preokupacija srednje klase, takozvane buržoazije. Njihovo glavno vlasništvo bio je kapital; gornja klasa je posedovala nekretnine.

Otkriće novog sveta neizmerno je uvećalo bogatstvo srednje klase, učinivši je u isto vreme vrlo ranjivom. Kraljevi i plemstvo koji su prvi došli do novog blaga, ubrzo su morali da ga prodaju trgovcima iz srednje klase, zadržavajući samo retke trofeje. Tu nije bilo pomoći. Blago nije stizalo u obliku u kojem se moglo odmah koristiti; tako su trgovci počeli da snabdevaju plemstvo korisnom robom u zamenu za opljačkano blago. Ali, plemstvo je jasno videlo da će ono biti sve siromašnije, a trgovci sve bogatiji, osim ukoliko ne krene da pljačka i njih, uz pomoć svojih dobro naoružanih plaćenika. Srednja klasa je bila izložena stalnim napadima starog režima – napadima na svoje vlasništvo. Kraljeva armija i policija sigurno nisu bili prava zaštita; zato su moćni trgovci, koji su već vodili mnoge poslove carstva, preduzeli sve potrebne mere da bi okončali to stanje opšte nesigurnosti: sada su u svoje ruke bili preuzeli i policijske poslove. Gde god je to bilo moguće osnivali su svoje plaćeničke vojske. Ali, čim se na horizontu pojavila mogućnost osnivanja nacionalne vojske i nacionalne policije, oštećeni biznismeni prihvatili su je bez oklevanja. Glavna prednost nacionalne armije bila je garancija da će se sluga-patriota boriti zajedno sa svojim gazdom protiv sluge drugog, neprijateljskog gazde.

Novi, stabilniji uslovi koje je garantovao nacionalni represivni aparat bili su za vlasnike nešto poput staklenika, u kojem je njihov kapital mogao da raste, da se uvećava i umnožava. Sam termin „rast“ i iz njega izvedeni pojmovi, potiču iz kapitalističkog rečnika.

Ti ljudi su gledali na jedinicu kapitala kao na zrno ili seme koje investiraju u plodnu zemlju. U proleće, iz svakog semena počinje da klija biljka. U leto, iz svake od tih biljaka oni žanju toliko novog semena da, nakon što plate nadoknadu za zemlju, sunce i kišu, na kraju imaju mnogo više semena nego na početku sezone. Sledeće godine oni sade na još većem polju, a zatim se šire na svo okolno zemljište i unapređuju ga. U stvarnosti, to inicijalno zrno ili seme je novac; sunce i kiša su utrošena energija radnika; biljke su fabrike, radionice i rudnici, a žetva roba – ostaci industrijski

koji slaba i nesposobna ruska buržoazija nikada nije uspela da razvije. S Marksovim Kapitalom kao bakljom i vodičem, diktator i njegova Partija uspostaviće u Rusiji kapitalizam; oni sami poslužiće kao zamena za buržoaziju, a vlast će koristiti ne samo za zaštitu kapitalističkog načina proizvodnje, već i da bi ga pokretali i upravljali njime.

Lenjin nije poživeo dovoljno dugo da bi pokazao sve sposobnosti generalnog menadžera ruskog kapitala, ali je zato njegovom nasledniku Staljinu uspelo da iskoristi sve prednosti osnivačeve mašinerije. Prvi korak bila je akumulacija početnog kapitala. Ako Marks u tom pogledu nije bio dovoljno jasan, Preobraženski sigurno jeste. Ali, Preobraženski je sada bio u zatvoru, a stare, isprobane metode za obezbeđivanje početnog kapitala, koje je tako dobro opisao, bile su korišćene širom Rusije. Početni kapital engleskih, američkih, belgijskih i drugih kapitalista dolazio je iz opljačkanih kolonija, koje Rusija nije imala. Ali, taj nedostatak nije bio prepreka – cela Rusija, a posebno rusko selo, bila je pretvorena u koloniju.

Prvi izvor početnog kapitala bili su kulaci, seljaci koji su imali nešto vredno pljačke. Pohod je bio tako uspešan da se proširio i na ostale seljake, s racionalnom pretpostavkom da će pljačka svih, čak i ako pojedinačno imaju malo, doneti bogatu žetvu.

Seljaci nisu bili jedine kolonijalne žrtve. Pripadnici stare vladajuće klase već su bili temeljno lišeni svog bogatstva i poseda, ali uskoro je bio pronađen novi izvor početnog kapitala. Sa državnim vlašću koncentrisanom u svojim rukama, diktatori su otkrili da mogu sami da stvore izvor prvobitne akumulacije. Uspešni preduzetnici, nezadovoljni radnici i seljaci, aktivisti konkurentskih organizacija, čak i članovi Partije lišeni iluzija, mogli su da budu proglašeni za kontrarevolucionare, uhapšeni, lišeni sve imovine i deportovani u radne logore. Tako su masovna deportacija, masovna pogubljenja i eksproprijacija, kojima su se služili prvi kolonizatori, bili ponovo oživljeni u novoj Rusiji.

Prvi kolonizatori, kao i svi drugi pioniri, morali su da uče na svojim greškama. Ali, ruski diktatori nisu imali taj problem. Svi načini za obezbeđivanje početnog kapitala bili su u međuvremenu dobro ispitani i sada su se mogli naučno primeniti. Ruski kapital se razvijao u potpuno kontrolisanom okruženju, kao u stakleniku. Svaki nivo, svaka varija-

valac progressa u američkom stilu, nije našao zajednički cilj sa onima koje je proklinjao, već sa njihovim neprijateljima, antikapitalistički nastrojenim učenicima Marksa. Potpuno se bio posvetio tome da od slepe tačke Marksove kritike kapitalističkog procesa proizvodnje napravi priručnik za dalji razvoj kapitala. Marksovo proučavanje eksploatacije i opšte bede postalo je hrana za gladne, virtualni rog obilja. Američkim biznismenima je već bilo uspelo da prodaju flaširanu mokraču kao izvorsku vodu; ali ovako monumentalna inverzija bila je potpuno van njihovog domašaja.

Okolnosti su ostale iste. Ništa se nije promenilo. Svaki korak ove inverzije bio je izveden u skladu sa datim okolnostima, pomoću dobro poznatih i već isprobanih metoda. Ruske seljake nije bilo moguće mobilisati pozivanjem na njihovu ruskost, pravoslavlje ili boju kože, ali su zato mogli biti i bili pokrenuti pozivanjem na izrabljivanje i nasilje koje im je carski despotizam nametao vekovima. Eksploatacija i nasilje postali su glavni vezivni materijal. Vekovi patnje pod carskim režimom korišćeni su na isti način kao skalpiranje belih žena i dece kod Amerikanaca, da bi se ljudi organizovali u borbene jedinice, embrione buduće nacionalne armije i nacionalne policije.

Slika diktatora i centralnog komiteta Partije, kao diktature oslobođenog proletarijata, izgledala je kao nešto novo; ali, nove su bile samo reči. Bila je reč o nečemu starom isto koliko i egipatski faraoni ili mesopotamski lugali, o izabranim vođama ljudi i jedinim legitimnim posrednicima između sveta ljudi i sveta bogova. Uvek isti, stari, odavno isprobani trik vladara. Ako su ti drevni prethodnici možda i bili zaboravljeni, tu su još bili neki skoriji, poput francuskog Komiteta za javno zdravlje, koji se takođe predstavljao kao otelotvorenje opšte, nacionalne volje.

Cilj, ukidanje kapitalizma i komunizam, takođe su izgledali kao nešto novo, kao promena okolnosti. Ali, i tu su nove bile samo reči. Cilj diktature proletarijata i dalje je bio progres u američkom stilu, razvoj kapitalizma, elektrifikacija, razvoj brzog i masovnog transporta, nauka, još intenzivnija prerada prirodnog okruženja. Cilj je bio kapitalizam

bude spor, jer ni u jednoj kapitalističkoj zemlji nije opstalo toliko prevaziđenih institucija, u potpunom neskladu sa zahtevima kapitalizma, tako zaostalih u razvoju i koje samo dodatno pogoršavaju stanje proizvođača.“

obrađenog sveta. Višak semena, profit, jeste zarada koju kapitalista zadržava za sebe, umesto da ona bude raspodeljena među radnicima.

Taj proces, posmatran u celini, sastoji se u preradi prirodnih supstanci u stvari za prodaju, robu, i zatvaranju radnika u pogone za proizvodnju, fabrike.

Brak između kapitala i nauke omogućio je veliki skok napred ka stanju u kojem danas živimo. Laboratorijski naučnici otkrili su metode kojim prirodni materijal može biti razložen na sastavne komponente; investitori su sav svoj ulog stavili na kartu procesa dekompozicije; naučnici-praktičari ili menadžeri shvatili su da se ovaj proces može primeniti i na radnike koji su im stajali na raspolaganju. Eksperti za društvene nauke izumeli su ceo niz metoda da se radnici učine manje humanim, ali efikasnijim, što više nalik mašini. Zahvaljujući nauci, kapitalisti su bili u stanju da preobrazu najveći deo prirodnog okruženja u sirovinu za dalju obradu, u veštačke proizvode, a većinu ljudi u njihove poslužioce.

Kapitalistički proces proizvodnje analizirali su i kritikovali mnogi filozofi i pesnici, među kojima je najpoznatiji bio Karl Marks.³ Njegova kritika je pokrenula i nastavlja da pokreće militantne društvene pokrete. Ali, njegova analiza je imala jednu značajnu slepu tačku; većina njegovih učenika, ali i onih militanata koji nisu bili njegovi učenici, zasnovala je svoju platformu na toj slepoj tački. Marks je sa puno entuzijazma podržavao buržoasku borbu za oslobođenje od feudalnih okova. Ko tada nije bio entuzijasta? On, koji je primetio da su vladajuće ideje jedne epohe uvek ideje vladajuće klase, sam je delio mnoge ideje srednje klase koja je svuda dolazila na vlast. Bio je vatreni sledbenik Prosvetiteljstva, racionalizma, materijalnog progressa. Marks je taj koji je lucidno primetio da svaki put kada radnik reprodukuje svoj rad, svakog trenu koji posveti obavljanju dodeljenog zadatka, udahnuje nov život materijalnom i društvenom aparatu koji ga dehumanizuje. Isti onaj Marks koji je sa toliko entuzijazma gledao na primenu nauke u procesu proizvodnje.

Marks je obavio temeljno istraživanje samog procesa proizvodnje kao objašnjenja za fenomen rada, ali je za sobom ostavio svega nekoliko

³ Podnaslov prvog toma *Kapitala* glasi *Kritika političke ekonomije: kapitalistički proces proizvodnje*. (sve naredne napomene, F. Perlman, osim „prim. prev.“)

usputnih, površnih i nevoljnih komentara o pretpostavkama kapitalističke proizvodnje, o poreklu i prirodi inicijalnog kapitala koji je taj proces i učinio mogućim.⁴ Bez tog početnog kapitala ne bi bilo ni investicija, ni proizvodnje, niti velikog skoka napred. Ove pretpostavke je analizirao jedan rani ruski marksista, Preobraženski,⁵ koji se nadovezao na nekoliko zapažanja poljske marksistkinje Roze Luksemburg i formulisao svoju teoriju o primitivnoj (prvobitnoj) akumulaciji kapitala.

Preobraženski je pod „primitivnim“ podrazumevao osnov celokupnog kapitalističkog zdanja, temelj, pretpostavku. Te pretpostavke ne mogu se pojaviti u samom procesu kapitalističke proizvodnje, pošto bez njih taj proces ne bi ni bio moguć. One moraju biti negde izvan samog procesa proizvodnje. To negde su pre svega kolonije, njihovo opljačkano i istrebljeno stanovništvo. U prethodnom periodu, kada još nije bilo kolonija, početni kapital, pretpostavka kapitalističkog načina proizvodnje, bio je ceđen iz unutrašnjih kolonija, od seljaka kojima su bili otimani i zemlja i njeni plodovi, iz konfiskovanih poseda proteranih Jevreja i Muslimana.

Primitivna ili prvobitna akumulacija kapitala nije nešto što se dogodilo jednom u davnoj prošlosti i nikada više posle toga. To je proces koji sve vreme prati kapitalistički proces proizvodnje, njegov sastavni deo. Proces koji je opisao Marks donosi redovan i očekivani profit; proces koji je opisao Preobraženski donosi iznenadne dobitke i velike skokove napred. Redovan profit periodično biva ugrožen krizama svojstvenim sistem; nove injekcije početnog kapitala su jedini poznati lek za te krize. Bez neprestane primitivne akumulacije kapitala proizvodnja bi stala; svaka naredna kriza mogla bi da postane stalna.

Genocid, sračunato istrebljivanje ljudske populacije označene kao legitiman plen, nije bilo odstupanje u odnosu na „inače miroljubiv“ tok Progres. To je razlog zašto su menadžerima kapitala bile potrebne nacionalne armije. Ta vojska nije služila samo tome da zaštiti vlasnike kapitala od gneva njihovih najamnih radnika. Ta vojska je pre svega tre-

⁴ Isto, deo VIII: „Takozvana primitivna akumulacija“.

⁵ E. Preobraženski: *Nova ekonomija*, Moskva, 1926. „Knjiga koja donosi veran opis primitivne socijalističke akumulacije...“, iz najave prvog izdanja na engleskom, Clarendon Press, Oxford, 1965.

establišmenta. Kao i sve dobre sindikaliste koji su im prethodili i od kojih su učili, ove apostole socijalizma veoma je mučilo „pitanje kolonija“; ali, slično kao i kod Filipa Habsburškog, ta nelagodnost je za posledicu imala samo grižu savesti. Vremenom su nemački carski socijalisti, kraljevski danski socijalisti i francuski republikanski socijalisti prestali da budu čak i internacionalisti.⁶

Treća Internacionala nije samo sklopila savez sa kapitalom i državom; ona je od njih napravila svoj cilj. Osnivači ove Internationale nisu bili buntovni ili nepoćudni intelektualci, već sama država, ruska država, nakon dolaska boljševika na vlast. Glavna aktivnost ove Internationale bila je afirmacija povampirene ruske države, njene vladajuće partije i njenog osnivača, čoveka po imenu Lenjin. Dostignuća ove partije i njenog osnivača zaista su bila izuzetna, ali njihovi promoteri učinili su sve da sakriju ono što ih je zaista činilo takvima.

Prvi svetski rat ostavio je dva velika carstva u velikim previranjima. Nebesko carstvo Kine, najstarija država na svetu, i ruska Carevina, mnogo skorijeg porekla, još uvek su odolevale pritiscima da se preobrazu u nacionalne države ili da se raspadnu na manje jedinice, kao što se to dogodilo sa Otomanskim i Habsburškim carstvima.

Tu dilemu je u slučaju Rusije razrešio Lenjin. Da li je tako nešto moguće? Marks je jednom primetio da pojedinac ne može da promeni okolnosti već samo da ih preokrene u svoju korist. Izgleda da je bio u pravu. Lenjinov podvig nije bio u tome što je promenio okolnosti već u tome što ih je iskoristio na izuzetan način. Njegov podvig je zaista bio izuzetan u svom oportunizmu.

Lenjin je bio ruski buržuj koji je proklinjao slabost i nesposobnost ruske buržoazije.⁷ Ovaj entuzijasta kapitalističkog razvoja, vatreni oboža-

⁶ Ova epoha je završena Prvim svetskim ratom, koji je praktično bio „izglasen“ u mogim evropskim parlamentima ili podržan glasovima socijalista (socijaldemokrata). (Prim. prev.)

⁷ V. I. Lenjin, *Razvoj kapitalizma u Rusiji*, prvi put objavljeno u Moskvi, 1899. Citat sa str. 599 engleskog izdanja: „U poređenju sa sadašnjim tempom razvoja koji se postiže primenom svih raspoloživih tehničkih i kulturnih dostignuća, sadašnji tempo razvoja kapitalizma u Rusiji je svakako veoma spor. A ne može a da ne

da radnici nemaju državu i organizovali se u Internacionalu. Ta organizacija se vremenom podelila na tri struje, od kojih se svaka ubrzano pomerala ka Marksovoj slepoj tački.

Prvu internacionalu je predvodio nekadašnji Marksov sledbenik i njegov prvi prevodilac na ruski jezik, a zatim protivnik, Bakunjin. Ovaj nepopravljivi buntovnik u početku je bio vatreni nacionalista, sve dok se nije upoznao sa Marksovim učenjem o eksploataciji. Bakunjin i njegovi sledbenici, koji su bili protiv svih autoriteta, pobunili su se i protiv Marksovog autoriteta; optuživali su ga da od Internationale želi da napravi državu koja će biti represivnija od feudalne i nacionalne zajedno. Iako su bili jednodušni po pitanju odbacivanja države u bilo kom obliku, Bakunjin i njegovi sledbenici nisu imali iste stavove po pitanju kapitalističkog preduzetništva. U slavljenju nauke, materijalnog progressa i industrijalizacije išli su čak i dalje od Marksa. Kao pravi buntovnici, smatrali su da je svaka borba dobra, ali da je najbolja ona protiv feudalnih zemljoposjednika i katoličke crkve; zato su ideje Bakunjinove Internationale imale najviše uticaja u zemljama poput Španije, gde buržoazija nije bila završila svoju borbu za nezavisnost, već je bila sklopila savez sa feudalnim baronima i Crkvom u borbi protiv radnika i seljaka uvek sklonih pobuni. Bakunjisti su se borili za ostvarenje buržoaske revolucije bez i protiv same buržoazije. Sebe su nazivali anarhistima i odbacivali svaku državu, ali nikada im nije uspelo da objasne kako misle da osiguraju rad bazične i druge industrije, progres i dalji razvoj nauke – jednom rečju, kapital – bez pomoći vojske i policije. Pravu priliku da ovu kontradikciju reše u praksi nikada nisu dočekali. To nije uspelo ni današnjim sledbenicima Bakunjina, koji i dalje ne shvataju da *anarhija i industrija nikako ne idu zajedno*.

Druga Internacionala nije bila tako radikalna kao prva i brzo je našla zajednički jezik kako sa kapitalom, tako i sa državom. Čvrsto ušančeni u Marksovu slepu tačku, aktivisti i propovednici ove organizacije nisu dozvolili sebi da se zaglave u neku od Bakunjinovih kontradikcija. Eksploatacija i pljačka za njih su bili neizbežni uslovi materijalnog progressa; krajnje realistički, oni su zaključili da tu nema pomoći. Sve što su tražili bila su veća prava i beneficije za radnike, kao i kancelarije za njih same, kao predstavnike radnika u okviru postojećeg političkog

balo da uvek iznova pronalazi sveti Gral, čarobnu lampu kapitalizma – početni kapital, rušeći pred sobom sve branjene i nebranjene kapije, pljačkajući, proterujući i ubijajući sve što bi joj se našlo na putu.

Tragovi tih nacionalnih armija takođe su i tragovi Progresa. Te armije su bile, i još uvek jesu, sedmo čudo sveta. U njima je išao vuk pored jagnjeta, pauk pored muve. U njima su izrabljivani radnici bili drugari izrabljivača, do guše zaduženi seljaci ortaci svojih kreditora, prevareni prijatelji varalica. Samo što to drugarstvo nije počivalo na ljubavi, već na mržnji prema svima koji bi im se našli na putu do mogućeg izvora početnog kapitala: bezbožnicima, divljacima, nižim rasama.

Ljudske zajednice, po načinu života i običajima raznolike poput ptica, bile su napadane, pljačkane i konačno istrebljene na način i u razmerama koji se ne mogu ni zamisliti. Odeća i predmeti uništenih zajednica bili su sakupljeni i zatim izlagani u muzejima kao još jedan trag koji je svedočio o toku Progres; iščezla verovanja i načini života postali su predmet čuđenja još jedne od osvajačevih brojnih nauka. Iz otetih polja, šuma i životinja uzimalo se kao iz mirnog mora; tako je ubiran prvobitni kapital, preduslov procesa proizvodnje koji je livade preobrazio u farme, drveće u klade, životinje u šešire, minerale u municiju, a preživela ljudska bića u jeftine radnike. Genocid je bio, i još uvek jeste, preduslov, prelomna tačka i temelj celokupnog vojno-industrijskog kompleksa, pogona za industrijsku obradu celog okruženja, sveta kancelarija i nepreglednih parkinga.

Nacionalizam je bio savršeno prilagođen svom dvostrukom zadatku: pripitomljavanju radnika i pljački stranaca. Kao takav, odgovarao je svima koji su raspolagali ili težili tome da raspoložu jednim delom kapitala.

Tokom XIX veka, posebno u drugoj polovini, svaki potencijalni investitor otkrio je svoje korene među zemljacima koji su govorili jezikom njegove majke i obožavali bogove njegovog oca. Vatrene osećanja tih nacionalista bila su očigledno cinična. Nijedan od tih zemljaka nije više imao korene među rođacima svojih roditelja: spas svoje duše on je tražio u svom trezoru, molio se svojim investicijama i govorio jezikom računovodstva. Ali, nešto je ipak naučio: bio on Amerikanac ili Francuz, shvatio je da ako ne može da mobilize svoje zemljake apelujući na

njihove uloge lojalnih slugu, klijenata i mušterija, još uvek može da ih mobilise kao lojalne Italijane, Grke ili Nemce, odnosno lojalne Katolike, Pravoslavce ili Protestante. Jezik, religija i običaji postali su sredstvo za upravljanje nacionalnim državama.

Materijal kojim se manipuliralo bio je samo sredstvo, a ne cilj. Svrha nacionalnih entiteta nije bila unapređivanje jezika, religije i običaja, već razvoj nacionalne ekonomije, pretvaranje zemljaka u radnike i vojnike, pretvaranje otadžbine u rudnike i fabrike, dinastičkih poseda u kapitalistička preduzeća. Bez kapitala, ne bi bilo municije i zaliha, nacionalne armije, nacije.

Opsesije racionalističke srednje klase – finansijske rezerve i investicije, istraživanje tržišta i kalkulacije cena – postale su vladajuće opsesije. I ne samo vladajuće: ove racionalističke opsesije postale su apsolutno isključive. Pojedinci koji su prednost davali nekim drugim, iracionalnim opsesijama bili su brzo izolovani i sklanjani u posebne azile.

Nacije su uglavnom bile monoteističke, iako za time više nije bilo preke potrebe; stari bog ili bogovi izgubili su svaki značaj osim kao sredstvo manipulacije. Nacije su postale monoopsesivne, a ako bi se pokazalo da se neki monoteizam uklapa u vladajuću opsesiju, i on bi bio mobilisan.

Prvi svetski rat je označio kraj jedne faze u formiranju nacionalnih entiteta, koja je započela Američkom i Francuskom revolucijom, a bila najavljena mnogo ranije, deklaracijom Lopea de Agirea i pobunom holandskih trgovaca i bankara. Rat su pokrenuli sukobljeni interesi starih i novih nacija. Nemačka, Italija i Japan, kao i Grčka, Srbija i kolonijalna Amerika, koje su već imale mnoge crte svojih nacionalističkih preteča, postale su nacionalne imperije, monarhije i republike. Najmoćnije među njima želele su da steknu i glavni, nedostajući atribut: status kolonijalne imperije. Tokom rata, svi mobilisani elementi dve velike dinastičke imperije, Habsburške i Otomanske, izdvojili su se u posebne nacije. Kada bi buržoazija koja je pripadala različitim jezicima i kulturama, poput Turaka i Jermena, pretendovala na istu teritoriju, slabiji je bio tretiran na isti način kao nekada američki Indijanci: bio je istrebljen. Nacionalni suverenitet i genocid uvek su bili u najtešnjoj uzročno-posledičnoj vezi.

Zajednički jezik i religija samo su prividne karakteristike nacije: kada su služili svrsi bili su korišćeni kao vezivni materijal, kada nisu, bili su odbacivani. Nije bilo nikakvih prepreka da višejezička Švajcarska ili višereligijska Jugoslavija budu primljene u društvo nacija. Kao sredstvo za mobilizaciju lako su mogli da posluže i oblik nosa ili boja kose – što se kasnije i dogodilo. Zajedničko nasleđe, koreni i druge zajedničke crte trebalo je da udovolje samo jednom kriterijumu kojim se rukovodio američki pragmatizam: da li „rade“? Sve što „radi“ moglo je biti iskorišćeno. Zajedničke crte nisu bile važne zbog svog kulturnog, istorijskog ili filozofskog sadržaja, već samo ako bi se pokazale korisnim u organizovanju policijskih snaga za zaštitu nacionalne svojine i mobilizaciji vojske za pljačku kolonija.

Kada je nacija jednom bila uspostavljena, ljudi koji su živeli na nacionalnoj teritoriji, ali koji nisu posedovali nacionalne crte, mogli su biti tretirani kao unutrašnja kolonija, odnosno, kao izvor početnog kapitala. Bez tog kapitala nijedna nacija nije mogla da postane velika nacija; nacije koje su težile veličini, a kojima su nedostajale prekomorske kolonije, tako su uvek mogle da se oslone na pljačku, istrebljenje i otimanje zemlje onih svojih zemljaka koji nisu posedovali nacionalne crte.

III

Formiranje nacionalnih država dočekano je sa velikim entuzijazmom i pravom euforijom kod pesnika, ali i kod seljaka, kojima je izgledalo da su njihove muze i bogovi konačno sišli na zemlju. Ali, bilo je i onih koji su preko razvijenih zastava i konfeta, odmah počeli da bacaju mokru čebad. Bili su to pre svega bivši vladari, kolonizovani narodi i učenici Karla Marksa.

Razvlašćeni i kolonizovani nisu imali mnogo entuzijazma, iz sasvim očiglednih razloga.

Učenici Karla Marksa nisu imali entuzijazma, jer ih je iskustvo naučilo da nacionalno oslobođenje znači nacionalnu eksploataciju, da je nacionalna vlast samo izvršni organ nacionalne kapitalističke klase i da nacija za radnike nema ništa drugo osim lance. Ti stratezi radništva, koji sami nisu bili radnici već buržujci iz vladajuće klase, govorili su